

בס"ד

מדריך למורה

בס"ד
 אבוד הוצאת הספר "הדקדוק בלשון שלי"
 בקבר אימתי בת"ת בפתח תקווה, ולפי נחשתי ארלונת אחוית האימוד דיק
 סברי "הדקדוק בלשון שלי". בלקיאתי את תפקיד הפיקוח בת"ת "פיכ אברון"
 בקני ביק היב בירוי אי לאני מלאב את הפסדים פאלו באיציבת
 הפסר בולט באיני קבוצ לנינת אמאיד ואלמאיד **בפירות בתפליך באידיב**: בקניב, תבאל ותיצה. החומר מובל אל
 אחר אלב בצורה יסודית ומדורגת אלב אחר אלב. צובדות אלו משאצותיות ביותר באלר מדובר איציתם באמאדים
 לאינן מקבוציים באימוד בתמוס פוראת הפצריית מקבליים כאן **באית ברורים** אפצרי את החומר בצורה כנופ.
 מי לציב את מקבוצי הדקדוק בתמוס אל אבוב (בלשון פאצט) על פאדים, יבול אפכיר בספר באחולל מפסכ
 ביוס הפאמאדים אמקבוצי - פם פלט **אומדים בקצב**.
אבחינב רומנית הפסדים בהחלט **איכותיים**, איני חל כי יל **אוצן קליבת** אלל מחברי הפסר, ופם מתחלבים בבקלות
 לאוני, עץ באת שמחו לשמוץ על כמד צודים ליבאיים אלפדי, ואני בטוח ליצלו מד לנינן אמתצית באם.
אני ממאיללל פאחפול דיק סאלוב אפוצאת הפצריית בקלות ובאקבוציות - אפצטריק אומאדים דיק ספדים אל.
 פוב צינפי, מפקו אימודי בתבוב בת"ת "פיכ אברון" בני ביק

לם אגם רוצים אגף החוויית? שמו אמיו: 5793314@okmail.co.il
 וקבול מדריך "אקטיב" 5 שיטת אפוק גאמאדים פסיביים אקטיביים ומרוצים.

לספר:

הדקדוק בלשון שלי

דרך סלולה בהוראת העברית
 חוויית למידה למורה ולתלמיד

מאת: א. כהן

לספר מס'
7

שבילים
 בעברית

דרך סלולה בהוראת העברית
 חוויית למידה למורה ולתלמיד

ספרי לימוד להוראת הלשון, הבנה, הבעה ומה שביניהם

לקבלת הקטלוג המלא של כל ספרי "שבילים":
 סדרת "בשביל הלשון", סדרת "הדקדוק בלשון שלי"
 וסדרת "השביל המיוחד" להוראה מותקנת
 שלחו בקשה למייל: 5793314@okmail.co.il

להזמנות מרוכזות וגם להשלמת בודדים ולבירוורים, התקשרו: 054-8424783

בס"ד

מדריך למורה לספר:

הדקדוק

בשון שלי

לכתה ז'

לימוד וחידוד נושאים דקדוקיים
בשילוב תשומת-לב לכתב, להבנה ולהבעה
בדרך ידידותית ונעימה

מאת: א. כהן

תוכן העניינים

1 .א. *ניקולין* של הספר ברצף סדרת "הדקדוק בלשון שלי"

ג. *הנשאים* בספר ומה שמאחוריהם

2 * *כתיב* מלא וכתיב חסר, למי זה חסר?

3 * *יסודות* הניקוד שלא הולכים לאיבוד

4 * *י* כבר מושגים בפועל

4 * *ש* שהוא מהות

4 * *ניקוד*? קבוע - משהו ידוע

ד. *הננינים* - ומה שבתוכם

6 * *כשיש* אקטיבית בפתיחה

7 * *התנינות* - *יתרונות* וחסרונות

8 * *שורש* קבוע - למה ומדוע?

9 * *תוכי* דקדוקי - נא להכיר!

9 * *כתיב* לכללים

12 * *התנינים* - מדרגות ומפתחות

12 * *עבודות* סיכום - חידות ושעשועים

14 .? *פתרונות* לחידות והארות לנקודות חשובות בעמודים שונים בספר.

א.

מיקומו של הספר ברצף ספרי "הדקדוק בלשון שלי"

בסדרת "הדקדוק בלשון שלי" הקניית הנושאים נעשית בצורה ספירלית, כפי שתוכלו לראות בטבלה המופיעה בעמוד קודם, אותו נושא נלמד בכיתות שונות, אלא שבכל פעם מתרחב המעגל ומעמיקים יותר. בנושא כינויי הגוף בדקדוק, למשל, יכירו התלמידים בכיתה ד' את הכינויים בשמות הגוף המוכרים להם - אני, אתה, את וכו'. יבינו את המשמעות של כל שם גוף, יתייחסו גם לכתוב שלו, ובנוסף לכך - יתוודעו גם לסדר המקובל בעשר ההטיות של הפועל. בכיתה ה' יפגשו התלמידים עם כינויי הגוף הדקדוקיים: מדבר, נוכח, נוכחת וכו' וכן עם החלוקה של גוף ראשון, שני שלישי. בכיתה ו' יחזרו התלמידים על הכינויים שנלמדו וישתמשו בהם לצורך ניתוח פעלים ולצורך בניית פעלים.

בספר זה, המיועד לכיתה ז', ממשיך את רצף הנושאים ומגיע אל השיא - לימוד ניקוד שבעת הבניינים. בספרים הקודמים נלמדו מושגים בסיסיים בפועל - זמנים, גופים, שורש ומוספיות, בספר של כיתה ו' נערכה היכרות גם עם נטיות הבניינים השונים תוך התייחסות לכתוב ולמשמעות המבדלת בין הפעלים בבניינים השונים - בספר כיתה ז' מגיעים אל שלב הניקוד. לאחר הלימוד בספרים הקודמים התלמיד אמור להכיר את הפועל על כל נתוניו: שורש, זמן גוף ואפילו בניין. כאן יוכל להתמקד באלמנט החדש - הניקוד.

בספר זה, לימוד ניקוד שבעת הבניינים בגזרת השלמים, הינו נושא יסודי וחשוב ללימודים העל-יסודיים, חשוב לבססו היטב. לצורך כך יש להקדיש בכיתה ז' שני שיעורים שבועיים בהם יילמדו הנושאים במתינות וביסודיות עד לשליטה מליאה בעז"ה. בכיתה ח' תהיה הזדמנות לחזור ולהפנים את הנושא בעזרת הבנת הניקוד מן הפאן החקרני דקדקני - חוק הברות. וכן להעמיק בו בשילוב האותיות הגרוניות והשפעתן על הניקוד בפועל. ניקוד הפועל הינו כלי בסיסי גם להבנת פעלים בטקסטים השונים שהתלמידים נחשפים אליהם, והכרת השפעת הגרוניות תוכל גם לסייע להם בשיקוליהם לגבי הכתיב של הפעלים השונים כפי שיודגם בספר לכיתה ח'.

ב

הנושאים בספר ומה שמאחוריהם

1. כתיבה מלא וכתוב חסר - למי זה חסר?

בספר יתחילו התלמידים להכיר את כללי הניקוד, חשוב לערוך הבחנה מבדלת בין הכתיב המלא - חסר הניקוד לבין הכתיב החסר - המנוקד. וזאת, משום שאם לא נערוך הכנה זו עלולים התלמידים לחשוב בטעות כי אין משמעות להוספת אותיות הניקוד או השמטתן במילים השונות.

מרבית הטקסטים שהתלמידים נחשפים אליהם כתובים בכתיב מלא ללא ניקוד (בכתבי החולין). גם צורת הכתיבה בה משתמשים התלמידים בשלב זה היא ללא ניקוד, עקב כך רוב התלמידים רגילים להוסיף את אימות הקריאה בכל מקום נדרש. מצב זה גורם פעמים רבות לטעויות מצד התלמידים - בשעה שהם נדרשים לנקד פעלים, הם משאירים את צורת הכתיב שהם רגילים אליה, ומוסיפים את הניקוד החסר. כך נוצר ניקוד שגוי המבוסס על צורת כתיב תקינה המתאימה לכתיב המלא בלבד. לדוגמה: את הפועל יִסְפֵּר עלולים התלמידים לנקד כך: יְסוּפֵּר, ויוכלו גם להוכיח את תקינות כתיבתם על ידי ציטוט מכתב עיתון כלשהו (הכתוב בכתיב מלא). זוהי טעות משמעותית משום שנוצרה פה סתירה לכללי הניקוד היסודיים; אחד הכללים קובע כי דגש חזק יופיע אחרי תנועה קטנה כסוגר הברה.

יתכן שגם ילדי האקדמיה ללשון תקבל צורה זו, אך לנו, המאמינים בצורה המקורית האוטנטית של הכתיבה והדקדוק במקרא - חשוב להציג את צורת הניקוד האמיתית. שהרי בתנ"ך לא נמצא ייצור כלאיים כמו יְסוּפֵּר. אין צורך להרחיב על המשמעות העמוקה של כללי הדקדוק בהבנת פסוקי התורה במקומות רבים נמצא כי פירושם של רש"י, האבן עזרא ואחרים מתבסס על דיוק של ניקוד או הטיה בפסוק.

למנוע בלבול בין הכתיב המלא לחסר, מובא בראשית הספר פרק לימוד קצר בנושא זה. התלמיד יכיר בשני אופני הכתיבה, ילמד כיצד לכתוב נכון בכתיב המלא (גם לך יש כללים). ובנוסף יהיה מוכן לצורת כתיב חדשה - בה הניקוד הוא גורם דומיננטי, ולעיתים אין צורך באימות קריאה לשם ציון התנועה, אלא בניקוד בלבד.

2. יסודות הניקוד שלא הולכים לאיבוד

בניקוד הפעלים, ובניקוד הפעלים בפרט, נמצא צורך לסמן דגשים קלים לרוב. הם מופיעים באותיות ב'ג'ד'כ'פ'ת' בראש מילה (בְּרַחֲנוּ, פְּזַרְנוּ, דְּבַרְנוּ), הם מופיעים גם במוספיות ת' בעבר (סִפְרֵתִי, הַשְּׂאֲרָתְךָ וכו'), או בבניינים בהם מופיע שווא נח באמצע הפועל (נִסְגַּר, הִתְכַּנַּס, הִרְתַּח). על כן, אין ספק שיש צורך ללמד את כללי הדגש הקל לפני שמתחילים בלימוד ניקוד הפעלים. כדי לדעת היכן לסמן דגש קל, יש צורך להבחין בין שווא נע לשווא נח, שהרי דגש קל יופיע באותיות ב'ג'ד'כ'פ'ת' לאחר שווא נח. כדי לזהות את השווא הנח יש צורך להבחין בין תנועות גדולות לתנועות קטנות, שהרי שווא נח מופיע לאחר תנועה קטנה, להבדיל מן השווא הנע המופיע לאחר תנועה גדולה. לפיכך, הנושא הבא אחרי הכרת הכתיב המלא והחסר הוא לימוד יסודות הניקוד: הכרת התנועות וסיווגן לתנועות גדולות ותנועות קטנות, הכרת סוגי השוואים, סוגי הדגשים וסימון הדגש הקל בהתאם לכללים.

להתחיל את לימוד יסודות הניקוד כבר בכיתה ו', ואילו את הבניינים להתחיל להכיר בכיתה ז' או ח'. לאחר שיקול דעת שלנו, נראה שחשוב **להסמיך** את לימוד יסודות הניקוד ליישומם בניקוד הפעלים. זאת על מנת שהתלמידים יחוו בנחיצות הידע, ולא ישננו כללים בעלמא. על ידי היישום המידי של הכללים בניקוד הבניינים יגיעו התלמידים להפנמה של הכללים. ועוד, לאחר לימוד יסודות הניקוד יוכלו התלמידים בקלות ליישם אותם בניקוד שבעת הבניינים, ולא יצטרכו לשחזר ידע משנה קודמת.

למה, כמו בספרים האחרים, מנוצל כל נושא לצרכים נוספים מלבד הצורך הדקדוקי. כאן בחרנו לנצל את נושא הדגשים גם **לחיזוק הכתיב**. תוכלו לעיין בעמודים (20,23,24) וללמוד כמה פטנטים לכתיב נכון בהתאם לכללי הדגשים. בעזרת התייחסות זו משפרים התלמידים את הכתיב תוך כדי העמקה וחיזוק לנושא הנלמד. בעזרת העלאת נושא זה נוכל למנוע גם טעויות של תלמידים המתקשים לקשר בין הפעלים כמו: כְּנֶס ל-הִכְנִיס - כבעלי שורש משותף עקב הישמטות הדגש.

3. י' כבר מושגים בפועל

לצורך ניתוח פעלים ולצורך בניית פעלים לפי נתונים, על התלמידים לשלוט במושגים שנלמדו בשנים הקודמות: **שורש, זמן, גוף ובניין**. על מנת לוודא שהתלמידים אכן זוכרים נושאים אלו, ויהיו מסוגלים להשתמש בהם בהמשך הוקדש פרק זה לתזכורת וחזרה על המושגים הבסיסיים בפועל.

התלמידים יקראו את הבהיין בין אותיות השורש לאותיות המוספיות, וכן לזהות את הבהיין לפי נטיית עבר נסתר של הפועל הנתון. כדי להקל על התלמידים בשלב זה את זיהוי הבהיין, חשוב ששמות הבהיניים יהיו מוצגים מול עיניהם, ניתן להכין כרזה כזו לתלייה ב"פינת הדקדוק" בכיתה.

ההצגה מיועדת ניתנה לפעילים הסבילים מכיוון שהם פחות שימושיים בשפתם של התלמידים, ואותם קשה יותר לתלמידים לנתח. הדבר ניכר בעיקר אצל תלמידים טעוני טיפוח וכאלה שממעטים לקרוא.

שימושי בלימוד ניקוד הפעלים הוא כינויי חלקי השורש: פה"פ, עה"פ ולה"פ. לתלמידים רבים מושגים אלו הינם מופשטים ואינם "אומרים" עבורם מאום כאשר הם מוזכרים בכללים. לכן צריך תמיד להדגים את הכללים בתוך נטיות של ממש. על כל פנים, בכללים צריך להופיע העיקרון, ואותו מנסחים בעזרת הכינויים פה"פ, עה"פ ולה"פ. על כן חשוב להכיר מושגים אלו, ולדעת לזהות אותם בכל פועל.

4. שהוא מהות

ללימוד ניקוד הפעלים בבנינים השונים, החלטנו להקדיש מספר דפים ללימוד ניקוד שמות הבהיניים. תבניות שמות הבהיניים הם בעצם תבניות פעלי היסוד - נטיית עבר נסתר. פועל זה הינו פועל דומיננטי מאוד, ש"מספר" הרבה על צורת הניקוד האופיינית של הבהיין.

התלמידים יכירו בשלב מוקדם את ניקוד שמות כל בניין, הם יכירו באופן כללי את מאפייני הניקוד המצויים בכל בניין, וגם ידעו כיצד לנקד את נטיות עבר נסתר בכל הבהיניים.

העבודות בעמודים אלו נסיון להדגים גם את המשותף לניקוד הפעלים. התנועות השכיחות בפועל הן: פתח, חיריק חסר, ציירה, חולם חסר וקובוץ.

5. ניקוד? קבוע - משהו ידוע!

להקל על התלמידים לזכור את ניקוד הנטיות בשבעת הבהיניים, חיפשנו דרכים שיורידו מעומס הפרטים. התבוננו וגילינו שישנו הרבה מן המשותף בניקוד הפעלים בבנינים השונים. לדוגמה: בעבר נמצא סיומות קבועות, ולא רק במוספיות. תמיד יופיע ניקוד פתח, שווא ואח"כ הסיומות הקבועות הן,

תָּה, תָּה, תָּה וכו'. בעבר, רק התחלת הפועל משתנה מבניין לבניין. (שְׁמַרְתִּי, נִשְׁמַרְתִּי, שְׁמַרְתִּי, הִשְׁתַּמְרַתִּי, שְׁמַרְתִּי, וכו') אם נצליח להקנות זאת לתלמידים לפני שיגשו ללמוד כל בניין בפני עצמו, נחסוך לעצמנו עבודה רבה, ונקל מעל תלמידינו את המשימה. שהרי במקום לשנן בכל בניין שוב ושוב את כל נטיותיו על כל פרטיו, ישתמשו התלמידים בידע הקודם על הניקוד הקבוע בכל הבניינים, ויוכלו להתמקד בניקוד הייחודי המאפיין את הבניין המסויים.

אכן כשעיינתי בספרי דקדוק שונים מצאתי כי בחלקם מציינים את המשותף בין הבניינים כבדרך אגב. בספרי זה החלטתי להעלות נקודות אלו **בצורה מפורשת**, ולהאיר את עיניהם של התלמידים בעובדה שחלק מן הניקוד הוא קבוע בכל הבניינים. כמו בכל הקנייה, חשוב לתרגל ולהתאמן כדי להפנים. בעזרת תרגילים שונים המופיעים בפרק "ניקוד קבוע בכל זמן" התלמידים יתאמנו בנושא, עד שישלטו בכך. רק אז יפנו ללימוד הניקוד האופייני לכל בניין, כשבדיהם מידע מקדים.

רק הוצאת הניקוד הקבוע היא לפי חלוקה לזמנים. הניקוד הקבוע המופיע בזמן עבר בכל הבניינים, הניקוד הקבוע המופיע בזמן הווה בכל הבניינים וכו'. לפני הצגת הניקוד הקבוע ישנו עמוד ובו ציורי כרטיסים שבהם פעלים מבניינים שונים בזמן המדובר. רצוי לבקש מן התלמידים לעיין בפעלים ולמצוא בעצמם תופעות שחוזרות על עצמן בכל הפעלים. ניתן לכוון אותם לשים לב לחלק מסויים בפועל, לדוגמה: בעבר - הניקוד הקבוע בעה"פ (פתח), בהווה - הניקוד הקבוע בעה"פ ובלה"פ ביחידה (סגול סגול), בעתיד ובציווי - סוג התנועה שבמוספית (קטנה). לאחר מכן לעבור לכללים, להדגמות ולתרגילים.

הבניינים - ומה שבתוכם

1. כשיילדות אקטיבית בפתיחה

לצורך כשיילדות הפתיחה לכל בניין מוצגת הטיה ללא ניקוד. על התלמידים לנקד את הפעלים בניקוד המוכר להם מן הפרק "ניקוד קבוע לכל זמן". לפעילות זו כמה מטרות דידקטיות: א. התלמיד יהיה פעיל בתהליך הלמידה - הפעילות בזמן ההקנייה גורמת מוטיבציה ומעוררת קליטה. זאת בשונה מלימוד מתוך הטיה מנוקדת נתונה שהינו לימוד פסיבי בו לא כל התלמידים משקיעים חשיבה, מאמץ ומעורבות. דרך הפעילות התלמיד יהיה מוכרח לשים לב לפרטים ולהתייחס לנלמד. ב. דרך מילוי הניקוד הקבוע התלמיד יכיר בעובדה שבעצם רוב ניקוד ההטיה הוא כבר מוכר וידוע, הוא לא יבהל מן החדש ויוכל להתמקד בנדרש.

ישנן הטיחות שללא הניקוד נראות זהות אף על פי שהן בבניינים שונים, לדוגמה: הפועל חלקתי (חלקתי / חלקתי / חלקתי). כדי למנוע טעויות יש להדריך את התלמידים להתחיל בנטיית עבר נסתר - לפי שם הבניין, ורק אחר כך להמשיך לנקד את שאר הנטיות בהתאם. כגון: אם הבניין הוא פעל, והשורש ד.ב.ר. - נטיית עבר נסתר היא דְּבַר, לפיכך נמשיך לנקד: דְּבַרְתִּי דְּבַרְתָּ וכו'. את נטיית עבר נסתר אמורים התלמידים לדעת לנקד גם בהסתמך על הנלמד בנושא ניקוד שמות הבניינים.

של מנת להקל על התלמידים להבחין בין החלקים שהם מסוגלים כבר לנקד לפי הנלמד בפרק "הניקוד הקבוע" לבין החלקים החדשים שיילמדו תוך הכרת הבניין נכתבו הנטיות כשחלק מן האותיות הן מודגשות וחלק ללא הדגשה. התלמידים אמורים לנקד בשלב הראשון רק את האותיות שאינן מודגשות. לעיתים הושארו ללא הדגשה אותיות נוספות מעבר לאלה שנלמדו בפרק "ניקוד קבוע" מכיוון שהן אותיות המנוקדות בשווא נח וניתן לנקדן על פי שמיעה גם בלי להקדיש לכך לימוד.

גורם האנימיטי ידרשו התלמידים לחזור לעמוד זה ולמלא את הניקוד החסר באותיות המודגשות. זאת, לאחר לימוד יסודי של הנטיות בכל זמן בבניין המסויים. כך יודגש הניקוד המאפיין את הבניין. בחלק מן

הבניינים יופיעו בקיצור כללי ניקוד המאפיין את הבניין כבר בעמוד הראשון, ומיד יוכלו התלמידים למלא את ניקוד כל האותיות בנטיות. יש לשים לב להוראות המופיעות בספר, ולהדריך את התלמידים בהתאם.

את פטיפון הפתיחה ניתן לבצע ראשית **בצורה קולקטיבית** על הלוח, ואחר כך להסתיר ולתת לתלמידים למלא בספר. לאחר המילוי העצמי של התלמידים יש לתת להם לבקר את עצמם ולהשוות את צורת הניקוד שלהם לזה המופיע על הלוח. חשוב לוודא שאכן התלמידים ניקדו כראוי את ההטיה בספרם על מנת למנוע מהם לשנן אחר כך ניקוד שגוי. לצורך כך ניתן להיעזר ב"הוראת עמיתים"; כל תלמיד מקבל את ספרו של חברו לבדיקה, משווה עם הניקוד שמופיע על הלוח ומציין לפני חברו את הטעון תיקון, אם ישנו.

2. הטיה בתבניות - יתרונות וחסרונות

לאחר פטיפון הפתיחה ישנו לימוד ניקוד הנטיות בבניין לפי זמנים. את הניקוד הצגנו בתוך תבניות ללא שורש נתון, לדוגמה: **□□□□□**. היתרון בצורת תצוגה זו הוא **ההתמקדות בניקוד** ובמוספיות הקבועות בנטיות ללא מוסחות מן השורש המשתנה. בעזרת התבנית התלמיד גם מזהה את מקומו של השורש בצורה ברורה, וקל לו להבין את הכללים המדברים על ניקוד פה"פ, עה"פ ולה"פ.

חסרון בצורת תצוגה זו היא חוסר המשמעות. לתבניות הפעלים ללא שורש, אין משמעות ואי אפשר גם לקרוא אותן. אפשר לנצל זאת להמללה של שמות התנועות, לדוגמה את התבנית הנראית למעלה ניתן "לקרוא": שווא, פתח, שווא, ת' סגול, מם סופית. אך צורה זו של שינון לא מתאימה לכל התלמידים. בדרך כלל נהוג לשנן הטייה מלאה בעלת שורש.

מן השלים חיסרון זה, מבלי לוותר על היתרון שבהצגת התבניות, ניתנה המשימה הבאה: **מילוי התבניות** בשורש על ידי התלמידים. דרך פעילות זו התלמיד אמור לשים לב שוב לניקוד של כל חלק בשורש, עדיין תשאר ההבחנה בין השורש לבין המוספיות הקבועות, אך עם זאת תוכנס לנטיות משמעות, והתלמיד יוכל לשנן את ההטייה בפעלים של ממש.

את תמונות ההטיה ניתן לצלם בהגדלה וליצור **לוחות קיר** ב"פינת הדקדוק" לכל בניין ולשחק משחקי התאמה של פעלים למקומם המתאים בהטייה וכד'. אם הלוח יהיה מצופה ניילון ניתן יהיה לפתח משחקי השלמה של פעלים בשורשים שונים בטוש מחיק וכד'.

3. *עוֹלָה קבוע - למה ומדוע?*

עוֹלָה נדרש התלמיד למלא את התבניות בהטייה הוא אותו שורש המופיע בהטיה הראשונה בפעילות הפתיחה. גם בלוח ההטיות ובמשחק הרביעיות המופיעים בסוף הספר משמש אותו שורש להדגמה בכל בניין. לבניין קל-ז.כ.ר, לבניין נפעל-כ.נ.ס, לבניין הפעיל - ק.פ.צ, לבניין הפעל-ש.ל.מ, לבניין פעל-ד.ב.ר, לבניין פעל - ס.פ.ר.. ולבניין התפעל - ל.ב.ש.

המטרה הקבילות השורש המודגם בכל בניין היא ליצור אצל התלמידים **סכימה קבועה** לכל בניין. את ההטייה בעלת השורש הנבחר בכל בניין הם ישננו בעל פה, ידקדקו בניקודה עד שתהפך להיות קניינם הן בצד השמיעתי והן בצד החזותי.

ככל שפ שהם יזדקקו לנקד פועל בבניין מסויים, יוכלו להשוות אותו לפועל המוכר להם מן השורש הידוע, ולהיעזר בו. גם בשעת ניתוח פעלים נתונים, יוכלו התלמידים השולטים בנטיות השורש הקבוע בכל בניין לזהות את הצורה המוכרת להם מנטייה מסויימת, ולגלות בקלות את הבניין. סיוע זה נדרש בעיקר בפעלים שאינם שכיחים בשפת היום של התלמידים, ועל כן קשה להם "להעביר" אותם לנטיית עבר נסתר לצורך זיהוי הבניין. לדוגמה: הפועל *יְשַׁלֵּוּ* - אינו מוכר, ועלולים להתקשות בזיהוי בניינו. אם יזהו אותו התלמידים כדומה לפועל המוכר להם: *יְסַפְּרוּ*, יזהו מייד שהבניין הוא *פָּעַל*. כך גם במשימת ניקוד פועל לפי נתונים, התלמידים עלולים להתקשות לנקד פועל שאינו שכיח, כמו: *כ.פ.ש*, הווה, רבים, בניין הפעיל - יוכלו התלמידים לבנות קודם פועל מקביל בשורש המוכר להם: *ק.פ.צ* - *מְקַפְּצִים*, ולפיו לנקד את הפועל הנדרש *מְכַפְּשִׁים*.

עוֹלָה עוֹלָה להדגמת כל בניין אינם נבחרו בצורה אקראית, אלא בצורה מכוונת לאחר שיקולי הדעת הבאים: **א.** אלו הם שורשים שאין מצויים בהם שיבושי הגייה. **ב.** נבחרו שורשים שיש בהם אותיות ב', כ' או פ' במקומות שאמורים לקבל דגש במהלך ההטייה. לעיתים מדובר בדגש קל שיופיע רק באותיות ב.ג.ד. כ.פ.ת. (*אָזְכֵר, אֶקְפִּיץ וכו'*) ולעיתים מדובר בדגש חזק תבניתי (*יְדַבֵּר, יְסַפֵּר*) או משלים (*אֶפְנֵס הַפְּנֵס*). זאת על מנת שהתלמידים יוכלו לשמוע את הדגש ולזכור לסמנו בעת הצורך גם בשורשים בהם הוא אינו נשמע. לדוגמה: הפועל שנתוניו - מ.ש.כ, עתיד, נסתר, בניין נפעל - ינוקד: *יְמַשֵּׁךְ / יְמַשֵּׁךְ?* התלמיד יוכל למצוא את הפועל המקביל בשורש המוכר - *יְפַנֵּס* ולשמוע כי אמור לבוא דגש באות מ'. הדבר אמור לסייע גם בפעלים בהם נוטים בטעות להדגיש את הרפה או להשמיט דגש נחוץ.

בהנחיה 'הדקדוק יוכלו התלמידים להיעזר בהטיות המוכרות גם לצורך השוואה בין גזרת השלמים לחסרים או לבעלי גרוניות בשורש. הם יוכלו לזהות את הנתונים הבסיסיים לעומת הנתונים המשתנים בגזרות המיוחדות. יקל עליהם גם לדאוג לתשלום דגש עבור הגרוניות כשברור היכן אמור להיות דגש בנטיות הבסיסיות בגזרת השלמים.

כפי שציינו קשר בין הבניין לשורש הנבחר להדגמתו ישנו דקלום המופיע בפרק מושגים בפועל בסיפור "תוכי דקדוקי" (עמוד 44). כדי להעזר בו בעת הצורך. מורים בעלי חוש מוזיקלי יוכלו להתאים מנגינה ייחודית להטיית כל בניין, ולשנן אותה עם השורש הקבוע באופן קולקטיבי בכיתה, גם זו דרך לקשר ולחוויה. כדאי לעודד את התלמידים להשתמש בהטיה הקבועה לשם השוואה בין פעלים. במהלך בדיקת משימות התרגול השונות ניתן לשאול מידי פעם - פועל זה דומה לפועל... שבהטיה הקבועה שלנו.

4. תוכי דקדוקי - נא להכיר!

התוכי דקדוקי מלווה אותנו לאורך כל הספר, בסיפורים קלילים ובאיורים. בנוסף נמצא אותו מעלה "הרהורים" בקשר לנושאים שונים, שואל שאלות, עונה תשובות ומדגיש את הטעון הדגשה בדרך נעימה ומשעשעת.

התוכי דקדוקי נפגוש את תוכי דקדוקי בסימן דיבור המציין את המאפיין המיוחד להטיה זו. כדאי להתייחס לדברי התוכי לפני שמתחילים בהשלמת הכללים...

5. כללים לכללים

הדוגמה בלמידה פעילה, גם הכללים בספרנו דורשים התייחסות אקטיבית של התלמידים. כאשר הכללים הם חדשים עבור התלמידים ולא ניתן להבין אותם על פי נתונים קודמים, הם מופיעים בשלמותם ובתוספת דוגמה לכלל. התלמידים יתבקשו להבין את הכללים ולהדגיש בצבע את הפרט בדוגמאות שמדגים כלל. לדוגמה: בכללי השוואה הנע נמצא את הכלל: *השני מבין שני שוואים רצופים, לדוגמה: ימלכו*. בכוונה תחילה לא הדגשנו על איזה שווא מדבר הכלל, על התלמיד לזהות ולצבוע את השווא הנע לפי הכלל. פעילות זו מחייבת אותנו להבין את הכלל.

אנונימיות לאת, כאשר התלמידים יכולים להגיע לניסוח הכללים בעצמם, הכללים מופיעים כאשר חלק מהם מיועד להשלמה. כך נמצא לאחר הצגת תבניות הנטיות בכל זמן בבניינים השונים כללים המאירים מאפיינים חשובים בניקוד הנטיות. כללים אלו מופיעים כשחלק מהם חסר, התלמידים אמורים לעיין בתבניות הנטיות ולהשלים את החסר. פעילות זו מחייבת אותם לעיין בתשומת לב בניקוד ולהבין את הכללים.

אנונימיות שלא תהינה שגיאות במילוי הכללים, חשוב לקיים **מעקב שוטף** בכיתה. על המורה לקרוא את הכללים בשלמותם, ורצוי גם לכותבם על הלוח. ניתן שוב להעזר ב"הוראת עמיתים" כבקרה על השלמת הכללים.

6. התרגילים - מדרגות ומפתחות

אחר האלפים מופיעים תרגילים. בדרך כלל מבנה התרגילים דומה בכל הבניינים מכיוון שיש בו דרוג מכוון וחשוב, נשתדל להביא לפניכם את עיקר השיקולים:

אנניא - כוללת שני חלקים: (1) התלמיד נדרש **למלא** את תבניות הנטיות **בשורש** המיוחד לבניין. בפעילות זו, כאמור לעיל, הוא מתמקד שוב בניקוד הנתון, וקולט אותו בדרך עקיפה. הוא גם אמור לשים לב לסימון הדגשים הנדרש בהתאם לכללי הדגש הקל, ו/או הדגש החזק בבניינים הכבדים. (2) התלמיד נדרש **להשלים את הניקוד** בהטייה המופיעה בתחילת הפרק. בפעילות זו מיישם התלמיד את הכללים בלי לרשום עדיין פעלים בשלמותם.

אנניא ב' - **משימת זיהוי**. התלמיד מתבקש לפתוח את הספר בעמוד בו מופיעים פעלים מבניינים שונים בזמן הנלמד, ולזהות את הפעלים בבניין שבו עוסקים. זיהוי זהו שלב דידיקטי חשוב לפני היישום.

אנניא ג' - **משימת יישום**. התלמיד נדרש להטות במחברת הטיה של מספר שורשים בזמן ובבניין הנלמד. כאן הוא צריך לכתוב בעצמו פעלים בשלמותם - כולל הניקוד המתאים. בדרך כלל נדרש התלמיד להטות יותר משורש אחד, ויש לכך מטרה. בשורש הראשון, במקום שאמור לקבל דגש, נמצאת אות שניתן לשמוע בה את הדגש (ב, כ או פ), ובשורש השני לא תהיה כזאת. לדוגמה: בבניין פִּעַל יידרש התלמיד להטות את השורש: ט.פ.ל. - בה יִשְׁמַע הדגש בעה"פ, וכך את השורש ס.ד.ר. בה לא יִשְׁמַע הדגש בעה"פ

ד'. כך התלמיד עובר בהדרגה מהקל את הכבד, בשורש הראשון שם לב לצורך בדגש באופן אינטואיטיבי, ומיישם זאת בשורש השני באופן יזום.

ה' AN'EN - **ניקוד פעלים** בהתאם לנתוני שורש וגוף. התלמיד צריך לשחזר לאיזה פועל מכוון כל כינוי גוף, ולנקד בהתאם. כאן הפעלים מופיעים כיחידה בפני עצמה ולא כחלק מהטייה כמו שהופיעו עד כה.

ה' AN'EN - **ניתוח פעלים** לנתוני שורש וגוף. התלמיד אמור להשתמש בכינויי הגוף. משימה זו היא ההפוכה למשימה הקודמת, הפעלים כאן כבר מנוקדים אך על התלמיד לזהות את השורש והגוף שלהם. גם תלמיד שקצת שכח כיצד מכונה כל גוף יוכל להשלים משימה זו בקלות לאחר שנפגש עם כינויי הגוף במשימה ד'.

ו' AN'EN - **שיבוץ פעלים במשפטים** בהתאם לנתונים. במשימה זו נוגעים התלמידים גם במומנט המשמעות של הפעלים בבניין הנלמד. אם נותר זמן לתרגול נוסף לאחר פעילות זו, ניתן לבקש מן התלמידים לחבר בעצמם משפטים בשילוב פעלים שונים מן הבניין הנלמד, או בשילוב פעלים המופיעים במשימה ד' או ה'. גם פעילות כזו מחזקת את ההיכרות הסמנטית עם הפעלים ותורמת להעשרת השפה.

ט' AN'EN - **משימה בטבלה**. בדרך כלל הוספנו כאן משימת מיון או השוואה בין פעלים שיש ביניהם שווה ושונה. לדוגמה: מיון פעלים השווים בשורשים - לפי בניינים, המרה של פועל מבניין לבניין כאשר נתוני השורש, הגוף והזמן נשארים זהים, המרה של פעלים מזמן לזמן כאשר שאר נתוניהם שווים. גם כאשר מדובר במשימה של ניתוח פעלים בטבלת שורש, זמן, גוף ובניין השתדלנו להכניס פעלים דומים על מנת ליצור מיקוד בפרטים חשובים, לדוגמה: בבניין נפעל נתנו הפעלים הבאים לניתוח - נְכַנֵּס , נְכַנְּס , נְכַנֵּס.

סוף AN'EN אלו נוכל למצוא משימות נוספות שתפקידן להדגיש תופעות מיוחדות הנלמדות בבניינים השונים. כגון: השמטת הדגש בפעלים בציווי בניין קל, הוספת הדגש המשלים בעתיד ובציווי בניין נפעל וכד'.

AK AN'EN התרגול השונות המופיעות בספר ניתן לערוך כעבודת כיתה ואז לתת לשיעורי בית משימות דומות, לפי הצורך. או להתחיל בביצוע משימות א' וב' בכיתה, ולהמשיך בעבודות דומות למשימות ההמשך (לפי הדרוג המופיע בספר) בדפי עבודה או על גבי הלוח ובמחברות. במצב כזה ינתנו שאר המשימות בספר כשיעורי בית.

הנתינת טעויות התרגול על המורה להקפיד להתעסק רק עם שורשים מגזרת השלמים (בעלי שלוש אותיות שורש) שאינם כפולים (כמו ק.ר.ר, ח.מ.מ וכד') וכן שאין בהם אותיות גרוניות. שהרי בשורשים מיוחדים אלו הניקוד משתנה, והתלמידים עדיין לא למדו אותו בשלב זה.

הנתינת טעויות בהם התלמיד עלול לבצע את המטלה כלאחר יד, בלא לדעת אם פעל בצורה נכונה. בתרגילים כאלה הוספנו לאחרים "מפתחות" לבקרה עצמית, אלו רמזים לבדיקה דרכם התלמיד לא יכול לגלות מראש את התשובות, אבל בעזרתם הוא יוכל לעמוד על הדיוק שלו לאחר מילוי המשימה. לדוגמה: התלמיד נדרש לסמן דגשים שהושמטו מן הפעלים. ברמזי הבדיקה ימצא כמה דגשים קלים בראש מילה היה אמור לסמן, כמה דגשים לאחר שווא נח, כמה דגשים חזקים, ובכמה מילים היו שני דגשים וכד' יש להניח שאם אכן סימן מספר דגשים התואם לרמזי הבדיקה ענה כראוי. רמזים אלו ממריצים את התלמיד לבצע את המשימה בצורה מחושבת, וגם נותנים לו אפשרות לבקר את עצמו ואת שליטתו בחומר הנלמד.

7. טעויות סיכום - חידות ושעשועים

אחר כך פרק לימוד ישנן עבודות חזרה המסכמות את הנלמד. עבודות אלו מתחילות בקריאה לתלמיד לחזור ולשנן את הנושאים שנלמדו בפרק האחרון, ורק אחר כך מומלץ להתחיל בתרגילים.

הנתינת הפתיחה אמורה להתבצע בכיתה - חידות המעלות בדרך הומוריסטית כללים המדגישים בכל פעם את נקודות התורפה בהן עלולים התלמידים להיכשל בניקוד הנטיות בבניין הנלמד. לדוגמה בחזרה על בניין הפעל נמצא את החידה: פתח ידו בעבר ויפתח גם בעתיד, אך בהווה הוא עדיין קמץ - והכוונה לניקוד השולט בעבר ובעתיד - הפתח, לעומת הניקוד המופיע בעה"פ בהווה - קמץ. רצוי לתת לתלמידים הזדמנות לנסות לפתור את החידות בעצמם, ואח"כ לפתור יחד בכיתה ולהדגים כל כלל בדוגמה של פועל. (הערה: פתרונות כל החידות יובאו אי"ה בהמשך קובץ הדרכה זה).

הנתינת הנאה יגוש התלמיד בהטייה מלאה של הבניין בצורה משעשעת - מתיחת קו מנקודה לנקודה בהתאם לסדר הנטיות בהטייה. אמנם ישנם פעלים הזחים בצורתם לנטיות שונות, כמו: נסתרים ונסתרות בעבר, או נוכח ונסתרת בעתיד, אבל בדרך כלל יוכל התלמיד לנחש את הכיוון בהתאם לציור המתקבל. במשימה זו יחשף התלמיד שוב להטייה המלאה ולניקוד הפעלים השונים ויהיה מוכן לעבודה הבאה בה ידרש להטות בעצמו שורש מסויים בהטייה מלאה בבניין הנלמד.

עבודה מתמקדת בדגשים המיוחדים בבניין הנלמד. ולאחר מכן יפגוש התלמיד את **תוכי דקדוקי** בפרק נוסף בסיפור... התלמיד ידרש לזהות מתוך הפעלים המודגשים (צבועים באפור) את הפעלים בבניין הנלמד, וכן לבנות במחברת **טבלת ניתוח** לכלל הפעלים המודגשים. בכוונה לא ביקשנו לנתח את כל הפעלים המופיעים בטקסט מכיוון שחלקם עדיין לא ניתנים לניתוח על ידי התלמידים בשלב זה, מכיוון שהם משורשים בעלי אותיות גרוניות, או שאינם מגזרת השלמים.

לאחר מכן ישנה עבודה מיוחדת בה יתבקש התלמיד להשלים **אנלוגיות**. לפניו מוצגים שני זוגות של פעלים. האחד מושלם ובשני חסר פועל אחד. על התלמיד לזהות את השינוי שנערך בין הפעלים בזוג הראשון, ולשנות בהתאם את הפועל המופיע בזוג השני, ולהשלים על ידי כך את בן זוגו. התלמידים נהנים לעשות זאת באופן אינטואיטיבי, אך כאן הם נדרשים גם לנתח את השינוי ולעמוד על הגורם באופן מודע.

מתקדם - אתקדם
מתמסר - _____

עיתויס יוכל התלמיד להעתיק את ניקוד הפועל הנתון לפועל החדש כמו שהוא, לדוגמה: **אתקדם** - **מתקדם**. אך על פי רוב יצטרך להתייחס לנתוני הפועל החדש, ולנקד בעצמו. בדרך זו יחזק התלמיד תופעות שונות שנלמדו בבניין, לדוגמה: בבניין התפעל נמצא את הזוג: **מתלבש - מלבוש**. על התלמיד לשים לב שהשינוי הוא בשורש, ולשנות את שורש הפועל יתלבוש - ל.ז.מ.ג. - הוא צריך ליישם פה את הכלל שנלמד על שיכול האותיות בפועל החדש, ולסמן את הדגשים כראוי.

נחן לחדד את המשמעות של הפעלים בבניין הנלמד, ישנה עבודת **השלמת משפטים** בפעלים לפי נתונים. הפעלים בעבודות החזרה הינם מבניינים שונים ובזמנים שונים, ולא כמו בתרגילים שבתוך הפרק, בהם היו ההשלמות מטווח מצומצם יותר.

עבודה ייחודית נוספת שנמצאת בספרנו היא - **הטיית שורש תפל** בבניין הנלמד. התלמיד אמור להטות את השורש ב.ג.ל. שאין לו משמעות בשפה - בכל פעם בבניין שנלמד. פעילות זו מחדדת את ההתייחסות לניקוד שנלמד תוך נטרול גורם המשמעות. על התלמיד להימנע מלהסתמך על "איך שזה נשמע" ולהתייחס לכללים נטו. פעילות זו תקל עליו לנקד נכון גם פעלים שאינם שכיחים בשפת הדיבור, וכן תגרום להפנמה של הניקוד.

עבודת החזרה הן רבות ומגוונות. לעיתים אפשר לתת לתלמידים אפשרות למלא חלק מן המשימות כ"רשות". אבל זאת, רק לאחר שהמורה מוודא שהן לא תחסרנה להם לצורך הבנת הנושא והפנמתו.

ד.

פתרונות לחידות והארות לנקודות חשובות בעמודים שונים בספר

1: *INØ*? לשאלה "לפי מה ידעתם לקרוא את הכותרת "הניקוד" כראוי?" ישנן מספר אפשרויות לתשובה. כל התשובות נכונות.

2: *INØ*? אפשרויות ניקוד למילה בשל במשימה ב': בַּשֵּׁל, בְּשֵׁל, בְּשֵׁל, בְּשֵׁל.

3: *INØ*? חשוב לוודא שאכן כל התלמידים שולטים בשמות התנועות, משום שבלימוד ניקוד הפעלים נשתמש בשמות התנועות בכללים. גם את צלילי התנועות חשוב להפנים, הדבר יקל על התלמידים לבחור בתנועה המתאימה בניקוד הפועל לפי שמיעה (לפני הבחירה בין התנועות המציינות צליל זהה). לאחר מילוי משימה ב' אמורה משימה א' להראות כך: $\boxed{A} - \text{קָטָן} \text{ מִטָּה} \text{ מִטָּה} \text{ מִטָּה}$ וכן בשאר השורות. במשימה ג' יש לשים לב ולא לספור את השוואים והחטפים כתנועות, לפי הנאמר בכלל המופיע לפני המשימה. ולכן במילה אַרְצוֹת, למשל, ישנן רק שתי תנועות.

4: *INØ*? לידיעתכם: חיריק אחרי שווא נח לא מקבל תוספת י' בכתיב המלא. מכיוון שהתלמידים עדיין לא יודעים לזהות שווא נח, יש להימנע מלהציג בפניהם מילים שבהן החיריק אחרי שווא נח, אלא חיריק שאחריו תנועה או שווא נע. (כמו: דְּבַר - דיבר, דְּבָרָה - דיברה).

6: *INØ*? במשימה ד' יש לתת לתלמידים להתמודד בכוחות עצמם, לבדוק ולא לשפוט בין התלמידים ב"מחלוקות" בין קמץ לפתחף או בנוגע להשמטת אותיות ו' או י'. יש לדון על הדילמות בהמשך - המשפטים הנכונים מבין הנתונים הם: 1, 2, 4, בלבד.

8: *INØ*? במשימה ב' על התלמידים לשלב את המילים במשפטים כשבכל משפט המילה מופיעה בניקוד שונה. אין צורך עדיין להקפיד איתם כאן על ניקוד מדוייק של פֶּצַע ולא פִּצָּע. בשלב זה הם ינקדו לפי שמיעה, אם ישאלו יש לכוונם לניקוד המדוייק. רצוי שיהיה בידי המורה מילון מנוקד לעזר. במשימה ד', לעומת זאת, יוכלו התלמידים לדייק בניקוד תוך שימוש בתבניות המופיעות בעבודה ג'.

9: PINO: עמוד זה נועד ליצור הבנה לשם מה עלינו ללמוד כעת על סוגי תנועות, סוגי שוואים, כיצד הם קשורים ללימוד הניקוד. קוראים את הכלל הראשון, ומגלים שבשביל להבין אותו עלינו לדעת מהו "דגש קל", קוראים את הכלל השני המסביר מהו דגש קל, ומגלים שבשביל להבין צריך להכיר מהו שווא נח, קוראים את הכלל השלישי המסביר מהו שווא נח, ומבינים שצריך להכיר גם מהי תנועה קטנה בשביל להבין את הכלל הזה...

10: PINO: בעמוד זה קיים הבדל בין המהדורות. במהדורה ראשונה טבלת התנועות מופיעה ריקה, לפניה מופיע השיר ועל התלמידים למלא את הטבלה לפי הרמזים בשיר. במהדורה שנייה טבלת התנועות מופיעה בראש העמוד כשהיא מלאה, והשיר אח"כ רק כעזר בזכירת הפרטים ולהנאה. בשיר מוזכרות רוב התנועות כשמצויין לצידן התואר "גדול" או "קטן", חוץ מהחיריק המלא שהתגאה - גם הוא תנועה גדולה נחשב לעומת החיריק החסר - שהוא תנועה קטנה. בהשלמת הטבלה הריקה (מהדורה ראשונה) יש להתייחס לשני האלמנטים: צליל התנועה וסיווגה - קטנה או גדולה. המספרים בטבלה מציינים את מספר התנועות לרישום. יש למלא בשם ובסימן. הטבלה המלאה:

תנועות קטנות	תנועות גדולות	צליל
1 פתח	1 קמץ	A
1 חיריק חסר	1 חיריק מלא	I
1 קמץ קטן	2 חולם מלא ו 1 חולם חסר	O
1 סגול	1 צירה	E
1 קבוץ	1 שורוק	U

לצורך תרגול נביא כאן טבלה ריקה שתוכלו לצלמה למחברות התלמידים / לבחינתם:

צליל	תנועות גדולות	תנועות קטנות
A	1	1
I	1	1
O	2	1
E	1	1
U	1	1

11 ?INØ : המילים שאמורות להתקבל לאחר משימה ב': נעים לנוע.

12 ?INØ : לאחר הקניית נושא סיווג התנועות יש לבקש מן התלמידים לשנן את החלוקה, ולבחון על שם, צליל וסיווג של כל תנועה במשימות דומות לאלו המופיעות עד כה בספר לקראת בוחן קצר בשיעור הבא. ניתן לשלב בטבלה כמו המופיעה למעלה גם טור נוסף של "לא נחשבות תנועה" ולציין בצליל A - את החטף פתח, בצליל O את החטף קמץ, ובצליל E את החטף סגול. כדי להקל על השינון אפשר ליצור מנגינה לשיר המופיע בעמוד 10, או להציע לשנן את רשימת התנועות הקטנות (הקצרה יותר), והשאר תנועות גדולות או חטפים שלא נחשבים תנועה. את משימה ד' אפשר לתת כשיעורי בית כחזרה על סיווג התנועות וגם כהכנה לנושא הבא - הכרת השוואים. יש להדגיש כי מסמנים בצבע את השוואים לפי התנועות שלפניהם, ולא את התנועות עצמן. כדאי להדגים בכיתה במספר מילים.

13 ?INØ : התוכי מציע לחזור כמוהו, אבל לתלמידים יש סימנים, וכדאי לשנן לפיהם את הכללים. א- בראש, ב- שני, ג- גדולה, ד- דגושה, ה- הראשונה. כמובן שאלו הן רק מילות מפתח ויש לשים לב שהשני הוא מבין שני **שוואים** רצופים, והראשונה היא מבין **אותיות** זהות. וכן שה"גדולה" הוא שווא **אחרי** תנועה גדולה וה"דגושה" הוא **תחת** אות דגושה. בכוונה לא הדגשנו את השווא עליו מדובר בכל כלל, ברט בכלל ב'. על התלמידים להבין היטב את הכללים, לצבוע באדום את השווא הנע בכל דוגמה ולהסביר מדוע הוא שווא נע. גם במשימה ב' חשוב לבקש נימוקים לבחירה. לפני שעוברים לשווא הנח כדאי לתת מספר דקות בכיתה לשינון כללי השווא הנע, ולבחון תלמידים שכבר מוכנים לכך.

14 פירוט: את כללי השווא הנח ישלימו התלמידים כהיפוך כללי השווא הנע שנלמדו. אם השווא הנע הוא אחרי תנועה גדולה, השווא הנח הוא אחרי תנועה קטנה. אם השווא הנע הוא השני מבין שני שוואים רצופים, השווא הנח הוא הראשון מביניהם. על מנת למנוע דילמות בעתיד, העלינו כאן מצבים שונים בהם "מתנגשים" הכללים, והכרענו ביניהם. זוהי פעילות דידיקטית חשובה לקראת ההמשך.

15 פירוט: במאגר המילים ישנן רק שבע מילים, ואילו על התלמידים להשלים שמונה מכיוון שהמילה תלמדו תיכתב פעמיים: הראשון מבין שני שוואים רצופים (נע) השני מבין שני שוואים רצופים (נח), על התלמידים להדגיש בכל פעם את השווא שאליו הם מתכוונים.

16 פירוט: מאמר חז"ל שאמור להיות מורכב במשימה ז' הוא: מצווה גדולה להיות בשמחה. לאחר לימוד נושא השוואים יש לבקש מן התלמידים לשנן את הכללים לקראת בוחן קצר שיערך בשיעור הבא. את משימה ח' בעמוד 17 אפשר לתת כשיעורי בית כחזרה על השוואים, וכחכנה לנושא הבא - הדגשים. יש לשים לב שהדרישה שם היא לצבוע את הדגשים. חשוב להדגים בכיתה את המשימה על מספר מילים.

18 פירוט: את הדגש הקל אמורים התלמידים לדעת בסופו של דבר לסמן בעצמם, ואילו את הדגש החזק אמורים התלמידים, בשלב זה, לדעת רק לזהות. יש הנותנים לדגש החזק את סימן הזיהוי - כאשר אינו באותיות ב.ג.ד.כ.פ.ת. המופיעות בראש מילה או אחרי שווא נח, ואז על התלמידים לבדוק בכל פעם באיזו אות מופיעה הדגש, ואם באחת מהנ"ל, האם הוא בראש מילה או אחרי שווא נח, וזו דרך ארוכה. בהמלצתה של גב' חשין, מורה מנוסה מירושלים, בחרנו בסימן אחר לזיהוי - דגש המופיע אחרי תנועה. וכך נחסכת עבודה רבה; אם הדגש הוא אחרי תנועה בוודאי שאינו בראש מילה וגם לא אחרי שווא, ועל כן אינו דגש קל, והריהו חזק.

19 פירוט: הפתגם שאמור להיות מורכב במשימה ג': בור ששתית ממנו מים, אל תזרוק בו אבן.

20 פירוט: עמוד זה אינו שייך במישרין ללימוד הדגשים, אלא בא כהעשרה וניצול הנושא לצרכי לימוד כתיב. הכללים הללו אינם כללים דקדוקיים מקוריים, אלא מסתמכים על המציאות

הדקדוקית. אמנם ישנן ההסתייגויות הרשומות בהערה בתחתית העמוד, אך הן תקפות לגבי המקרא, וכאן אנו עוסקים בלימוד לצורך כתיבה של התלמידים, ולא לצורך קריאה.

22 ?INØ : במשימה ד' חשוב לבקש מן התלמידים נימוק לכל ביצוע.

23 ?INØ : כאן הדרך לשימוש בכללי הדקדוק לצורך הכתיב מורכבת יותר מאשר זו המובאת בעמוד 20. יש להפעיל מודעות מורפופונולוגית לגילוי צורת הכתיב הנכונה. מילות העזר שיכולות לשמש במשימה ב' הן: 1. כְּבוֹשׁ, 2. אין (כותבים ב-ח'), 3. כְּבוֹד, 4. כְּשָׁלוֹן, 5. כְּבָלִים.

24 ?INØ : לאחר סיום העבודה בעמוד, אפשר לבקש מן התלמידים לכתוב במחברתם מספר משפטים בהם ישלבו כמה שיותר מילים שבהן האותיות כ, ח, ק, פ, ב, ו לפי הפטנטים שנלמדו. לקראת שיעור הבא על התלמידים לשנן את כללי הדגשים. לדעת לסמן דגשים קלים, ולזהות דגשים חזקים.

25 ?INØ : לאחר הבחון בנושא הדגשים, על התלמידים להתחיל בחזרה וסיכום על כל פרק א' בספר, הכולל את שלושת הנושאים: תנועות, שוואים ודגשים לקראת מבחן מסכם. ניתן לקרוא יחד את המופיע בראש עמוד זה, ולפתור את החידות. פתרונות החידות בעבודה מס' 1: ❖ דגש, ❖ תנועות, ❖ שווא, ❖ דגש קל, ❖ קמץ קטן, ❖ הדגשים.

26 ?INØ : את עבודות החזרה אפשר לתת כעבודות בית לתרגול לקראת המבחן המסכם. כדאי להדגים כל משימה בכיתה על מנת למנוע בעיות. הדבר נחוץ במיוחד בעבודה 12 שאינה מופרת כל כך. "הזוג הראשון" הכוונה לזוג המושלם, הצבוע באפור, "הזוג השני" הכוונה לזוג על רקע לבן, אותו התלמיד צריך להשלים לפי הראשון. לדוגמה:

שֶׁבֶר - תִּשְׁבֵּר
צֶבֶר - תִּצְבְּרֵי

31 ?INØ : לאחר המבחן בנושא יסודות הניקוד, מתחילים נושא חדש - הפועל. כאן נעזוב מעט את עולם הניקוד, ונעבור לסקור את המושגים המוכרים לנו בפועל משנים קודמות: שורש, זמן, גוף ובניין. המילים להשלמה במשימה א': ● מה נעֲשָׂה, ● מתי, ● מי, ● למי.

32 ?INØ : יש לשים לב לסמן במשימה ב' רק פעלים ולא שמות פועל. רצוי לבדוק מדי פעם את המילים שהתלמידים סימנו כפעלים - האם אפשר להבין מתוכן מתי נעשתה הפעולה, מי עשאה או למי היא נעשתה, ובכך להבחין בין פעלים לבין שמות פועל.

33 PINO: על מנת לגרום לכך שהתלמידים יבינו את ההערה המופיעה תחת המילים שימו לב, יש להדגים זאת בכיתה. להציג פועל בהווה, לדוגמה: **כותבים**, ולשאול - מי כותבים? אנחנו (מדברים) אתם (נוכחים) אתן (נוכחות), כל אלה כותבים, ולגוף זה בהווה נקרא - **רבים**, גוף שכולל את שלוש הגופים: מדברים, נוכחים, נוכחות. וכן הלאה. סימן ידוע לחלוקה לקבוצות הגופים הוא: גוף ראשון - הקרובים ביותר אלינו (אני, אנחנו), גוף שני - רחוקים קצת יותר, אלה שנוכחים למולנו (אתה, אתם, אתן), גוף שלישי - רחוקים מאוד, נסתרים מעינינו (הוא, היא, הם, הן). צורה זו פחות שימושית מכינויי הגוף: מדבר, נוכח וכו', ועל כן לא הקדשנו לכך תרגול. אך חשוב שגם צורה זו תהיה מוכרת לתלמידים.

34 PINO: ציווי איננו בדיוק זמן, ולכן כינינו זאת כ"צורה" ולא כ"זמן". התשובות למשימה ב': • הווה בה יש ארבע צורות המשמשות לכל הגופים, • ציווי - בה ישנן רק ארבע נטיות לארבעה גופים בלבד (נוכח, נוכחת, נוכחים, נוכחות - שהרי רק עליהם אפשר לצוות). • עבר • נוכחות ונסתרות.

35 PINO: המודעות לכך שהפעלים בהווה יכולים לשמש גם כשמות עצם או כתארים חשובה מכיון שהתלמידים יתקלו במילים אלו בהמשך, ועלולים שלא לזהות אותם כפעלים. אם יצטרכו לנתח מילה כמו: **מְסַדֵּר** יתקשו להעביר זאת לעבר נסתר, מכיוון שזה יראה להם כתואר ולא כפועל. לאחר שיכירו בעובדה שמילה זו יכולה לשמש גם כפועל, ויכירו במשמעותה כפועל, יוכלו להעביר זאת ל-**סָדַר** ולנתח כפועל בהווה בבניין פֿעַל.

39 PINO: ישנם פעלים שמתאימים לשתי אפשרויות ניתוח, לדוגמה: את הפועל "תְּחַלֵּט" אפשר לנתח כגוף נוכח או כגוף נסתרת בעתיד. על המורה להנחות את התלמידים כיצד לטפל בפעלים כאלה על פי החלטתה, בהתאם לרמת התלמידים - ניתן לקבל כל אחת מן האפשרויות כנכונה, או לדרוש את שתי האפשרויות בכל פעם שמופיע פועל כזה לניתוח. (כהערת אגב: סימן חינוכי לזכירה: מדוע פועל הנוכח והנסתרת זהים בעתיד? מפני הצניעות; בכל פעם שהוא נוכח, היא - נסתרת.)

40 PINO: ניתן להוסיף תרגול בהכרת מושגי פה"פ, עה"פ ולה"פ בפעילות הבאה: התלמידים מקבלים רשימת פעלים (מהעתיקה על הלוח או בדף שכפול) עליהם לזהות בהם את אותיות השורש ולצבוע את פה"פ בכל הפעלים בצבע אחד, את עה"פ בצבע שני, ואת לה"פ בצבע שלישי.

41: PINO : לאחר סיום פרק "מושגים בפועל" יש לבקש מן התלמידים לחזור על הנושאים שנלמדו בו לקראת מבחן מסכם, בו יידרשו התלמידים לנתח פעלים לפי: שורש, זמן, גוף ובניין. לזהות את חלקי השורש (פה"פ, עה"פ ולה"פ) ואת המוספיות (תחיליות, תוכיות או סופיות). כמו"כ יצטרכו לדעת להשוות בין פעלים דומים, ולגלות במה הם שונים ובמה זהים, לדוגמה: יִסְדֵּר - יְדַבֵּר : זהים בזמן, גוף ובניין, שונים בשורש.

43: PINO : כדאי להסביר מטלה זו בכיתה, לערוך מספר דוגמאות כדי לוודא שהתלמידים יוכלו לבצע.

44: PINO : על התלמידים לזהות את הפעלים לפי הנלמד: מילה המציינת פעולה ורומזת על זמן וגוף. הם אמורים לסמן גם פעלים שאינם מגזרת השלמים, מכיוון שאין כאן צורך בניתוח או ניקוד.

45: PINO : התלמידים עדיין לא למדו לנקד פעלים, אך יוכלו להעתיק בניקוד את הפעלים מתוך הטקסט.

46: PINO : בהמשך לימוד הבניינים אמורים התלמידים לבנות פועל לפי נתונים כאלה של שורש, זמן, גוף ובניין. אך בשלב זה הם עדיין לא למדו לנקד, אך יכולים לזהות מתוך מאגר. כדי לא לייגע את התלמידים לבדוק כל אפשרות מחד, או לנחש מאידך, יש להנחותם לביצוע המטלה כמו שמופיע ב"דרך מומלצת לפעולה" בספר.

47: PINO : את הכללים של ניקוד הבניינים ישלימו התלמידים אחרי עיון בשמות המנוקדים של הבניינים המופיעים בתחילת הפרק. יש לשים לב שאת ניקוד השווא והחיריק יוכלו לסמן גם ללא תשומת לב מיוחדת, אך בשביל לבחור בין קמץ לפתח, בין שורוק לקובוץ ובין ציירה לסגול - הם אמורים לעיין בדוגמה, להשלים את הכללים, ולנקד בהתאם להם את שמות הבניינים המופיעים במהלך המשימות.

50: PINO : אם קצב הלימוד בכיתה טוב, ויש זמן, יהיה נחמד לערוך את הניסוי לשחזור ציורי הבניינים במלואו בכיתה, אם הזמן לוחץ ניתן לוותר על השעשוע, ולהתייחס אליו רק כ"אילו"... ההצעות שראוי להמליץ עליהן (במשימה ב') הן כל המובאות פרט לאחרונה.

51: PINO : המילים שנוצרות בבדיקה למשימה ב' הן: קל לנקד.

53: ניתן לבקש מן התלמידים דוגמאות שונות לכל נטייה. כמו"כ אפשר לבדוק את הפעלים המופיעים בעמוד 52; למצוא את התבנית המתאימה לנטיית הפועל שרוצים לבדוק, ולהשוות האם אכן הוא מנוקד בחלק האחרון כפי שמופיע בתבנית. (כך גם בהמשך, בשאר הזמנים).

60: יש להדגיש את ניקוד השווא בתחיליות אית"ן בבניינים פֻּעַל וְהַפְעֵל על מנת למנוע שיבושו בציירה או סגול, שהרי שווא זה הוא נע, ונשמע בדומה לתנועה. אפשר להוסיף כאן תרגול נפרד על נושא זה, במידת הצורך.

65: בעת הצורך כדאי לדייק בשאלה ה' (משימה ג'), נמצא תנועה קטנה בפתיחת כל נטייה בזמנים עתיד וציווי, חוץ מאשר בבניינים פֻּעַל וְהַפְעֵל בהם נמצא שווא בפתיחת כל נטייה, ובפתיחת נטיית מדבר - חטף פתח. הניסוח בספר מדגיש את העיקר, אבל אם יש חשש לבלבול בין השווא שבאית"ן לסגול - חשוב להדגיש זאת בפירוש.

66: לאחר סיום פרק "ניקוד קבוע לכל זמן" יש לערוך מבחן קצר המסכם את הנלמד בו. אפשר להיעזר בעבודות החזרה כבסיס לעבודות שיופיע במבחן.

69: כאמור בפרקי ההדרכה הכלליים במדריך זה, כדאי להתחיל בפעילות קולקטיבית הדומה לזו הנדרשת בעמוד זה. המורה כותב על הלוח את ההטיה ללא ניקוד, ואחד התלמידים מנקד בה את כל החלקים המוכרים מן הנלמד בפרק "ניקוד קבוע לכל זמן". אח"כ מסתירים את הכתוב על הלוח, ופועלים באופן עצמאי בספר. לבסוף מסירים את הכיסוי מהלוח, ומשווים. יש לזכור להתחיל בניקוד נטיית עבר נסתר לפי שם הבניין, ואח"כ שאר הנטיות בהתאם.

71: כדי לחזק את ידיעת ניקוד נוכחים ונוכחות (שווא בפה"פ ולא קמץ) ניתן להוסיף פעילויות בכיתה: א) תלמיד אחד רושם זוג פעלים כמו אלו המופיעים במשימה ה' בעמוד, ועל תלמיד אחר לגשת ולמחוק את הצורה השגויה. ב) המורה מציג שורש, ועל תלמיד לגשת ולכתוב לו פועל מתאים בנטיית נוכחים או נוכחות. ג) לאחר שהצטברו פעלים רבים כאלה על הלוח, ניתן לבקש מן התלמידים לחבר משפטים בשילוב הפעלים, על מנת לחזק את השימוש בצורה הנכונה גם בשפה המילולית, ולא רק בכתיבת פעלים בפני עצמם. את המשפטים המורה יכתוב על הלוח ללא ניקוד, ואח"כ התלמידים יתבקשו לקרוא את המשפטים בהגיה נכונה של הפעלים.

80 ?INØ : ההסבר מדוע הדגש הושמט הינו פשוט: בפעלים בעתיד השווא הוא נח - אחרי תנועה קטנה, ואילו בפעלים בציווי השווא הוא נע - בראש מילה, ולכן אין דגש אחריו.

81 ?INØ : השאלה המתעוררת לגבי ניקוד הפעלים פְּתַבִּי, מְלַכְנו היא - מדוע לא מופיע דגש קל בלה"פ? שהרי אלו אותיות מ-ב.ג.ד.כ.פ.ת. המופיעות אחרי שווא שבה אחרי תנועה קטנה, ונראה כשווא נח שאחריו יבוא דגש קל באותיות אלו? התשובה המפורטת בעמוד באה רק על מנת למלא את סקרנותם של התלמידים, אך בשלב זה, הם אינם נדרשים לדעת אותה, אלא לבצע את המתחייב ממנה בלבד - אי סימון דגש בלה"פ בציווי בניין קל.

83 ?INØ : בשלב זה רצוי שהמורה יקח לבדיקה מספר ספרים, לעקוב אחר עבודת התלמידים. יש לבדוק במיוחד אצל תלמידים שעלולים למלא באופן שגוי ובלא תשומת לב את ניקוד ההטיה הראשית (בעמוד 69), ולתקנם בהתאם. במקרה שסימון הניקוד אינו ברור דיו, המורה ימליץ לשנן את הנטיות מתוך ההטיות שבהקניית כל זמן בפני עצמו, בהן מופיעות תבניות הנטיות במקור, ורק השורש מושלם על ידי התלמידים. פתרונות לחידות המופיעות בעמוד זה: ❖ נטיות העבר בבניין קל פותחות בניקוד קמץ, לדוגמה: לְמַדְתִּי. ❖ בנטיות נוכחים ונוכחות אינן פותחות בקמץ אלא בשווא, לדוגמה: לְמַדְתִּי. ❖ בנטיות היחיד בהווה הניקוד בעה"פ הוא ציירה (שתי נקודות), לעומת ניקוד פה"פ ועה"פ בנטיות היחידה בהווה - סגול פעמיים, לדוגמה: לוּמְדִי, לוּמְדָתִי. ❖ הניקוד בעה"פ בעתיד תלוי במשקל המילה שנקבע לפי שורשה, לדוגמה: אלְמַד או אֲזַכֵּר. ❖ בנטיות נוכחת ונוכחים בציווי בניין קל השווא הוא מרחף, ולכן למרות שהוא מופיע אחרי חיריק אין דגש באותיות ב.ג.ד.כ.פ.ת. המופיעות אחריו, לדוגמה: רְקְדוּ. ❖ נטיות הציווי בנויות על יסוד נטיות העתיד, אבל בהן אין את מוספיות האית"ן, ולכן השווא אינו נח, ואין אחריו דגש קל, לדוגמה: תְּקַפֵּץ לעומת קַפֵּץ. ❖ בנטיות נוכחים ונסתרים מופיעים שוואים בפה"פ ובעה"פ, השווא בעה"פ הוא נע, אך ניקודו אינו סגול או ציירה, אלא שווא, לדוגמה: תְּלַמְדוּ.

85 ?INØ : בעבודה 4, משימה ב' מס' 1 - הכוונה להטות את השורש ק.ש.ר. במשקל פועל ובמשקל פועול, לדוגמה: קוֹשֵׁר, קוֹשְׁרֵת וכו', קוֹשֵׁר, קוֹשְׁרֵת וכו'.

86 ?INØ : כמובן שהטבלה שהתלמידים אמורים לשרטט במחברת לא תכלול שתי שורות בלבד, אלא בהתאם למספר הפעלים המודגשים (באפור) בטקסט. כאן זו הפעם הראשונה שהם משרטטים טבלה כזו במחברת, לכן רצוי להנחותם ולשרטט עימם בכיתה, תוך הדגמת המורה על הלוח.

89 ?INØ הפעלים שהתלמידים אמורים למצוא כמנוקדים באופן זהה הם: לְמַדְתֶּם, יְדַעְתֶּם! לאחר מילוי משימות החזרה והסיכום, יש לערוך מבחן מסכם על כל בניין קל.

92 ?INØ במשימה ו' יש לבקש מן התלמידים לשים לב לנתונים, חלק מן הפעלים הנדרשים הנם בבניין קל, וחלק בבניין נפעל.

96 ?INØ כדי לחזק את ידיעת ניקוד הפתח בעה"פ בנטיות נוכחות ונסתרות בעתיד ניתן להוסיף פעילויות בכיתה: א) המורה רושם על הלוח פעלים שונים בעתיד בניין נפעל, ביניהם ישלב פעלים רבים בגופים נוכחות ונסתרות. הפעלים יהיו מנוקדים ברובם, חוץ מעה"פ שלא תהיה מנוקדת כלל. התלמידים ניגשים לפי הזמנת המורה, ומנוקדים את עה"פ בציריה או בפתח בהתאם לגוף, לדוגמה: יְדַרְשׁ, תְּדַרְשֶׁנָּה, תִּמְסַר, תִּמְסְרֶנָּה, אֶשְׁמַר, תִּשְׁמְרֶנָּה וכו'. ב) ניתן לבקש מן התלמידים לחבר משפטים בשילוב הפעלים, על מנת לחזק את השימוש בצורה הנכונה גם בשפה המילולית, ולא רק בכתיבת פעלים בפני עצמם. את המשפטים המורה יכתוב על הלוח ללא ניקוד, ואח"כ התלמידים יתבקשו לקרוא את המשפטים בהגיה נכונה של הפעלים.

100 ?INØ גם כאן רצוי לערוך בדיקה מדגמית של ספרי התלמידים, לסכם את העניינים החשובים בעזרת הדקלום שבראש העמוד, ולפתור יחד את החידות. פתרונות לחידות: ❖ הניקוד בעה"פ בעבר הוא פתח, ואילו בהווה קמץ, לדוגמה: נְכַנֵּס לעומת נְכַנֵּס. ❖ מוספית הבניין נ', לדוגמה: נְכַנֵּסְתִּי, נְכַנֵּסִים. ❖ הדגש המשלים, לדוגמה: יְכַנֵּסוּ, הַכְנֵסוּ. ❖ נטיות הציווי דומות לנטיות הנוכחים בעתיד, אלא שבמקום ת' האית"ן מופיעה מוספית ה', לדוגמה: תְּכַנֵּס לעומת הַכְנֵס. ❖ נטיית עבר נסתר בבניין נפעל זהה בצורתה לנטיית עתיד מדברים של בניין קל משקל אפעל, לדוגמה: נְפַתַח- הספר נְפַתַח (בנפעל), נְפַתַח את הספר (בפעל). ❖ בעתיד בניין נפעל בנטיות נוכחות ונסתרות נמצא פתח לאחר הקמץ, לדוגמה: תְּלַמְדְנָה. בדומה למופיע בנטיות עבר קל-לְמַדְתִּי.

103 ?INØ במשימה האחרונה בעבודה המופיעה בעמוד זה השינוי הוא ב: בניין, גוף וזמן, ובכל זאת יש לשים לב שהפועל הנתון להשלמה יצא לכן זוגו, נְשַׁאֵל כנטיית עבר נסתר בניין נפעל, וכן כנטיית עתיד, מדברים בניין פעל.

106 ?INØ במשימה א' מס' 1 על התלמידים למלא את השורש בתבניות, הם אינם אמורים להתעסק כאן עם הניקוד, אבל בכל זאת מכיון שנוצר צורך בדגש קל באות פ'- עליהם לזכור לסמנו.

114 ?INØ : פתרונות לחידות - ❖ ניקוד המוספית ה' בבניין הפעיל הנו חיריק בעבר ופתח בציווי, לדוגמה: הקפיץ לעומת הקפץ. ❖ המוספית הפותחת בהווה היא האות מ', לדוגמה: מקפיץ. ❖ פה"פ מנוקדת בשווא בכל הזמנים בבניין הפעיל, לדוגמה: הקפיץ, מקפיץ, יקפיץ, הקפיץ. ❖ תנועת הסגול אינה מופיעה בשום נטייה מבניין הפעיל, גם בהווה יחידה לא, לדוגמה: מקפיצה.

119 ?INØ : המילים שאמורות להיות מודגשות בסיום התשבץ הן: הצלחתם להפעיל (את המוח...)

120 ?INØ : הניקוד בבניין הפעל הוא יחסית קל מכיוון שמלבד הניקוד הקבוע הידוע צריך לשים לב לקבוץ המופיע במוספיות בכל הזמנים, ולניקוד בעה"פ - הקמץ בהווה לעומת הפתח בעתיד. לכן לפני הפעילות הקבועה בהשלמת הניקוד המוכר, יש לקרוא את הכלל הפותח בראש העמוד ולנקד את האותיות המוספיות בבניין בנוסף לניקוד הידוע. אח"כ יש להתייחס ל"שיחת התוכים" ולנקד לפיכך את האותיות המודגשות בהווה ובעתיד. התרגול בבנין זה יהיה כבר על כל הזמנים ולא על כל זמן בנפרד כמו בבניינים הקודמים.

125 ?INØ : פתרונות לחידות - ❖ שלוש הנקודות של הקבוץ מופיעות תחת האותיות המוספיות בתחילת כל הנטיות, לדוגמה: השלם, משלם, ישלם. ❖ בנטיות נסתרת בעבר, נוכחת, נוכחים ונסתרים בעתיד נמצא שני שוואים רצופים, נח ונע, לדוגמה: השלמה, תשלמי, תשלמו, ישלמו.. ❖ פה"פ מנוקדת בשווא בנטיות בניין הפעל בכל הזמנים, לדוגמה: השלם, משלם, ישלם. ❖ בניין הפעל הוא הבניין הסביל של בניין הפעיל, לדוגמה: הקפיץ - הקפץ. כמו"כ אין בו צורת ציווי. ❖ ניקוד עה"פ בנטיות בניין הפעל הוא פתח בעבר ובעתיד, אך בהווה ניקודה הוא קמץ, לדוגמה: השלם, ישלם, לעומת משלם.

131 ?INØ : בנושא ההבחנה במשמעויות השונות בין הפעלים בבניינים השונים הדגשנו את הפאן השימושי. על התלמידים להבין את הפעלים בנטיותיהן בבניינים השונים, להשתמש בהם בהתאם בכתיבתם, אך אין לדרוש מהם לשנן את רשימת הכללים. לפיכך, אין צורך לשאול את התלמידים: למה משמש בניין הפעיל, אלא לתת משימות שיבוץ פעלים בהתאם למשמעות, כפי שמופיע במשימה א' בעמוד זה ובמשימות שבעמודים הבאים.

132 ?INØ : תשובות לשאלות - • נפעל, הפעל • נפעל • הפעיל, הפעל • הפעל • הפעיל • הפעל • הפעל (תפנסנה), הפעל (תפנסנה).

136 ?INØ : המילה שאמורה להתקבל מצירוף האותיות הנבחרות היא: מצוין.

137 ?INØ : על מנת למנוע אי הבנות כדאי להסביר את הוראת עבודה מס' 7 ולהדגים בכיתה. לאחר סיום עבודות החזרה כדאי לערוך מבחן מסכם על ארבעת הבניינים הקלים שנלמדו עד כה.

138 ?INØ : מאמר חז"ל שאמור להיווצר מרצף האותיות הוא: "תן לו משלו שאתה ושלך שלו".

148 ?INØ : פתרונות החידות - ❖ המוספיות בבניין פיעל מופיעות רק בהווה (מ'-מְדַבֵּר) ובעתיד (אית"ן - יְדַבֵּר), ניקודן שווא (חוץ מא' אית"ן שמקבלת חטף פתח במקום השווא, אֲדַבֵּר). ❖ בבניין פיעל לא מופיע קמץ כלל (גם בהווה). בצליל A הניקוד הוא תמיד פתח, לדוגמה: דְּבַרְתִּי, מְדַבְרִים, יְדַבְרוּ, דְּבָרִי. כמובן שאין הכוונה לצליל A המופיע כתנועה אחרונה במילה (דְּבַרְהָ, דְּבַרְנָה). ❖ הדגש התבנית בעה"פ שבמרכז השורש, לדוגמה: מְדַבְּרִים. ❖ צליל E ינוקד בבניין פיעל תמיד בציירה, חוץ מיחידה בהווה שם ינוקד בסגול. לדוגמה: יְדַבֵּר, מְדַבֵּר אבל מְדַבְּרֵת.

154 ?INØ : בבניין פועל שוב העניין קל, ולכן לפני השלמת הניקוד הידוע יש לקרוא את הכללים המופיעים בראש העמוד, ולנקד לפיהם את כל הנטיות.

159 ?INØ : לחיזוק ההבחנה בין פעלים בבניין הפעל לבין פעלים בבניין פֿעל ניתן להוסיף את הפעילות הבאה: המורה מכין כרטיסים כמספר התלמידים בכיתה. בצידם האחד רושם נתוני שורש, גוף, זמן ובניין, כך שיווצרו זוגות פעלים הדומים בכל אך שונים בבניין (פֿעל והפעל) לדוגמה: הַשְּׁלֵמָה, שְׁלָמָה. על כל תלמיד לרשום בצד השני של הכרטיס שקיבל את הפועל שנוצר. כל תלמיד שסיים מגיש את הכרטיס למורה לבדיקה, ומשאירו על שולחן המורה. אח"כ המורה משרטט על הלוח טבלה בת שני טורים: פֿעל, הפֿעל ומזמין תלמידים לקרוא פועל מאחד הכרטיסים המונחים על שולחנו, ולהצמידו למקום המתאים בטבלה. יש לשים לב ולהשאיר מקום בכל שורה לפועל מקביל מן הבניין השני. בסופו של דבר אמורים להתקבל זוגות פעלים הדומים בכל חוץ מהבניין.

161 ?INØ : פתרונות החידות - ❖ הדגש התבנית בעה"פ, לדוגמה: שְׁלָם. ❖ בניין פֿעל הוא הסביל של בניין פֿעל, לדוגמה: הלקוח שְׁלָם, התשלום שְׁלָם. כמו"כ אין בבניין זה צורת ציווי. ❖ הא' של מוספיות אית"ן מקבל חטף פתח לעומת שאר מוספיות האית"ן המנוקדות בשווא. ❖ ניקוד עה"פ בבניין פֿעל הוא פתח בעבר ובעתיד, אך בהווה - קמץ. לדוגמה: שְׁלָם, יְשַׁלֵּם אבל: מְשַׁלֵּם. ❖ הקובוץ

מופיע בפה"פ, ולכן בעבר כשאין מוספית הוא בראש המילה: שְׁלֵם, אך בהווה ובעתיד כשיש מוספית, הוא נדחף לאות השנייה: מְשֻׁלֵם, יְשֻׁלֵם.

172 ?INØ : במשימה ה', במילים תתחדש ותתקשרנה, משבצת ה"גוף" מפוצלת לשניים, מכיוון שפעלים אלו מתאימים לנטיות שני גופים. (נוכח ונסתרת, נוכחות ונסתרות).

175 ?INØ : בשלב זה על התלמידים להכיר את תופעת השיכול, ולדעת לנקד את הפעלים בהתאם. את חוק ההידמות המופיע בפעלים בהם פה"פ היא ת', ט' או ד' יכירו בעז"ה רק בכיתה ח'. על כן יש לשים לב ולא לדרוש ניתוח או ניקוד של פעלים כמו: התַמַם, הדַבְּרוּ, תַטְפֵּל וכד'.

177 ?INØ : פתרונות לחידות - ❖ צליל A בבניין התפעל הוא תמיד פתח (חוץ מבמקרים שהוא מופיע בתנועה האחרונה במילה), ובעבר נמצא גם פתח פעמיים, לדוגמה: הַתְּרַגְּשֵׁתִי, מְתַרְגֵּשׁ, תַתְּרַגְּשֵׁנָה. ❖ נטיית נסתר עבר זהה לנטיית נוכח בציווי, לדוגמה: הַתְּלַבֵּשׁ, אך אין לטעות ולכתוב כך גם את צורת הנסתר בעתיד, שם התחילית היא י': יַתְּלַבֵּשׁ. ❖ צליל E בבניין התפעל מנוקד תמיד בצירה, חוץ מאשר ביחידה בהווה (עה"פ ולה"פ) ומוספית הא' בעתיד, לדוגמה: הַתְּלַבֵּשׁ, מַתְּלַבֵּשׁ, תַתְּלַבֵּשׁ, אַתְּלַבֵּשׁ. ❖ ניקוד המוספיות בבניין התפעל הוא חיריק חסר, רק מוספית א' של אית"ן בעתיד מנוקדת בסגול, לדוגמה: הַתְּלַבֵּשׁ, מַתְּלַבֵּשׁ, הַתְּלַבְּשׁ, אַתְּלַבֵּשׁ.

182 ?INØ : לאחר סיום בניין התפעל ישנם עוד שני נושאים קצרים: משמעות הפעלים בבניינים הכבדים, וכן הכרת צורות המקור ושם הפועל. יש לשקול אם לערוך מבחן על בניין התפעל, ובחנים על הנושאים הקצרים, או לאחדם למבחן אחד. לאחר מכן ישנה חזרה כללית על שבעת הבניינים.

185 ?INØ : בהמשך לימודי הדקדוק ובבחינות החוץ בתיכון לא יִדְרְשוּ התלמידים לדעת לנקד את צורת המקור, ועל כן לא הקדשנו לכך תרגול רב. די בכך שיכירו את המושג. שם הפועל, לעומת זאת, שימושי יותר בחיי היום יום, ונחוץ גם להמשך לימודי הדקדוק. על התלמידים לדייק בניקודו.

187 ?INØ : כפי המובא בעמוד זה, צורת שם הפועל בנויה על יסוד צורת הציווי. לכאורה השווה שנוצר לאחר הוספת ל' השימוש הוא שווא מרחף, אך כאן כלליו שונים מן הרגיל - והוא כן מאפשר קבלת דגש לאחוריו. לכן הצורך הנכונה היא: תַזְכֹּר, זְכֹר, לְזַכֵּר. אין צורך לפרט את הסיבות והגורמים לתלמידים, כדי לא לסבך אותם, אך יש להיות מודעים לכך.

188 INO: יש להשלים את המשפטים במשימה ה' בשמות פעלים בתוספת ל' השימוש, לפי הנתונים.

189 INO: רצוי לקרוא בכיתה את המובא בעמוד זה, על מנת לפתח חשיבה מתא קוגניטיבית על הנלמד, ולגרום לתלמיד להרגיש שותף בתהליך הלמידה.

190 INO: חשוב לבקש מן התלמידים, כמובא בהוראה, לנמק את בחירתם, ולהדגים כשאפשר. להלן התשובות הנכונות והדגמות אפשריות: א) 1: מְקַשֵּׁר, קָשֵׁר בניין פֿעל. ב) 3. ג) 3: שייך לתבנית הבניין ולא משלים שום חסר, לדוגמה: קָשֵׁר. ד) 2: יְקַשֵּׁר, הַקְשֵׁר, משלים את נ' מוספית הבניין. ה) 2. {בניין נפעל הוא סביל באופן חלקי ו} 3. ז) 1: מְסַגֵּר, מְסַגֵּר, נְסַגֵּר. ח) 2: קְשָׁרְתָּ, קְשָׁרְתָם/ן ט) 1: אֶטְפֵּל, אֶטְפֵּל. י) 1: זָכַר-לְזִכֹּר, הִפְנִיס-לְהִפְנִיס, דָּבַר-לְדַבֵּר, הִתְלַבֵּשׁ-לְהִתְלַבֵּשׁ יא) 1: מִשְׁקַל פֿעֵל, פֿעוּל ופֿעוּל. יב) 3: לְמַדִּי. יג) 1: הִשְׁלַם, שְׁלַם. יד) 2: יִשְׁמְרוּ. טו) 2: בראש מילה, אחרי שווא נח ודגש תבנית של הבניין הכבד התפעל. טז) 3. יז) 3. יח) 3. יט) 3.

192 INO: (אינו ממוספר בספר) כמו שמצויין בתחתית העמוד, עמודים 192, 193 מיועדים לצילום ליצירת חוברת הטיות אישית לכל תלמיד. הדבר אמור ליצור אצל התלמידים ריענון והתחדשות לקראת סיכום הנלמד בשבעת הבניינים. חשוב שהחברות יוגשו למורה לבדיקה יסודית. להלן רעיונות לחיזוקים בבניינים השונים, נקודות שמתאים לרשום בעמוד זה תחת הכותרת: "דברים שחשוב לי לזכור בבניין הזה"

הבניין	בקשר לכתוב	בקשר לדגשים	בקשר לניקוד
קל (פֿעֵל)	יש להוסיף ו' במשקל פֿעוּל ובמשקל פֿעוּל בהווה. אין להוסיף ו' במשקל אפעל בעתיד	בעתיד - דגש קל בעה"פ אם היא אמת מ-ג.ג.ד.כ.פ.ת. אין דגש אחרי השווא בזיווי.	בעבר קמץ פתח אוף מוכאים ונכאות שם מתאים בשווא. משקים שונים בהווה, עתיד וזיווי
נפעל	תלשית ה' בזיווי	בעבר ובהווה - דגש קל בעה"פ אם היא אמת מ-ג.ג.ד.כ.פ.ת. בעתיד ובזיווי - דגש מלשם בפה"פ.	איתו פועל - בעבר בפתח, ובהווה בקמץ פתח בעה"פ נכאות ונסתרות עתיד
הפעיל	מוספית ה' בעבר ובזיווי	דגש קל בעה"פ אם היא אמת מ-ג.ג.ד.כ.פ.ת.	פתח בא' של אית' וכן באאר. אין סגול בכל ההטיות.
הפעל	מוספית ה' בעבר אין להוסיף ו' לקבוצת (אין זיווי)	דגש קל בעה"פ אם היא אמת מ-ג.ג.ד.כ.פ.ת.	הקבוצת במוספיות פתח בעבר ובעתיד, קמץ בהווה.

הבניין	בקשר לכתוב	בקשר לדגשים	בקשר לניקוד
פעל	אין להוסיף ו' לאירוק בעבר.	דגש תבניתי בזה"פ	בעבר, הווה וזיווי - פתח. בעתיד - אטף פתח בא' של אית"ן ובשאר שווא.
פעל	אין להוסיף ו' לקובץ. (אין זיווי)	דגש תבניתי בזה"פ	הקובץ בפה"פ. עבר ועתיד - פתח, בהווה קמץ. אטף פתח בא' של אית"ן.
התפעל	בארשי פה"פ ת' שיכול ל-3"ט. בעבר וזיווי: הת, בעתיד-ית.	דגש תבניתי בזה"פ. דגש קל בפה"פ אם הוא אחת N-ג.ג.ד.כ.פ.ת.	בעבר וכל למצוא פעמיים פתח.

195 ?INØ : עמוד זה ועמוד שלאחריו דורשים יכולת שפתית טובה. על התלמידים להעלות מתוך מאגר הפעלים המוכר להם את הפועל המקביל הדומה בנתוניו לפועל המופיע בספר. יש לדרוש זאת מן התלמידים המסוגלים לכך, הדבר יתרום לפיתוחם. היכולת זו תשמש אותם בלימודי הדקדוק בעתיד כאשר ידרשו לנקד ולנתח פעלים בגזרות השונות. עם זאת, יש להכיר בעובדה שתלמידים בעלי יכולת נמוכה יתקשו בכך. על המורה להפעיל שיקול דעת ולחוש עד כמה יוכל להפעיל את התלמידים בצורה זו, ואם יוכל לדרוש לבצעה גם במבחן.

197 ?INØ : גם במשימה זו חשוב לבקש מן התלמידים לנמק את בחירתם, ואם אפשר לשלוח גם את הפועל המקביל מן ההטיות המוכרות. להלן התשובות הנכונות:

הזדקנתי - חוק השיכול, הצמנת - חוק השיכול והחלפת ת' בט'. משלים - חיריק מלא בלה"פ בבניין הפעיל, כמו: מקפיץ. מזמן - קובוץ במוספיות בניין הפעל, כמו: משלם. תשמרו - חיריק חסר ודגש משלים לנ' שנפלה בבניין נפעל, כמו: תפנסו. הצליחה - חיריק חסר במוספיות בניין הפעיל, כמו: הקפיצה. נסגרים - קמץ בעה"פ בניין נפעל, כמו: נכנסים. משפריים - קמץ בעה"פ בניין הפעל, כמו: משלמים. ישבנו - ניקוד קמץ פתח בתחילת נטיות עבר בניין קל, כמו: למדנו. כתבת - שני שוואים נחים בסוף נטיית נוכחת, עבר, קל, כמו: למדת. שבורים - אין סיבה לדגש אחרי שווא נע בראש מילה, כמו: תפוסים. מחזק - קובוץ בפה"פ בבניין פעל, כמו: מספר. דפק - אין סיבה לדגש כשאין שווא נח לפני כן, כמו: זכר. ירפבו - דגש קל באות כ' אחרי שווא נח, כמו: יזכרו. התפסי - דגש משלים לנ' שנפלה בבניין נפעל, כמו: הפנסי. למדו

- אין דגש קל אחרי שווא מרחף (ציווי בניין קל). תִּשְׁבֵּר - אין סיבה לדגש, הדגש המשלים הוא באות ש', כמו: תִּכְנֹס. תִּכְוֶן - אין סיבה לדגש אחרי שווא נע בראש מילה, כמו: תִּבְקֹשׁ. תִּכְבֵּד - כנאמר בדוגמה קודמת. נִשְׁפֹּטָה - דגש קל באות פ' אחרי שווא נח, כמו: נִזְכָּרְתָּ. לְרִכֵּב - בצורת שם הפועל המשקל תמיד אפעל, גם אם בנטיות הבניין עצמו המשקל הוא אפעל. מִחְפֹּשׂ - קמץ בעה"פ הווה בניין פֿעל. זְכַרְתֶּם - שווא בפה"פ בגופים נוכחים ונוכחות בעבר בניין קל. גִּדְלָה - השורש ג.ד.ל. ניטה במשקל פֿעל בהווה בניין קל. תִּכְנֹסְנָה - פתח בעה"פ בנוכחות ונסתרות בעתיד בניין נפעל. תִּכְנֹסְנָה - צירה בעה"פ בנוכחות ונסתרות עתיד בניין הפעיל. הִתְרַגְּשִׁיתִי - פתח כפול בעבר בניין התפעל, כמו: הִתְלַבְּשִׁיתִי. תִּשְׁכַּרְנָה - פתח בעה"פ בנוכחות ונסתרות בעתיד בניין נפעל, כמו: תִּכְנֹסְנָה. פִּתְחוּ - צורת נוכחים בציווי בניין קל, כמו: לְמַדּוּ. לְהִשְׁפֹּךְ - אין סיבה לדגש לאחר הקמץ בבניין נפעל, כמו: לְהִתְפַּר. לְכַבֵּד - אין סיבה לדגש אחרי שווא נע בראש מילה.

198 ?INØ: המילה שאמורה לצאת בצירוף האותיות הנבחרות היא: נכון.

199 ?INØ: כדי למצוא אפשרויות ניקוד שונות לפעלים המופיעים בעבודה 12 ניתן להיעזר בפעלים המופיעים בעבודה 11. לדוגמה: מטפל - לפי מְקַשֵּׁר ומְקַשֵּׁר, נגמור - לפי נִשְׁמַר, נִשְׁמָר, נִשְׁמָר ונִשְׁמָר, יקדם - לפי יִסְדֵּר, יִסְדֵּר ויִסְדֵּר.

201 ?INØ: בעבודה 14 יתכן שהתלמידים ירצו להשתמש בחיבורם בפעלים שאינם מגזרת השלמים, ויתקלו בבעיות וחריגות מהמוכר. בשלב זה לא יזיק אם התלמידים יבינו שגם אם סיימו ללמוד את ניקוד כל שבעת הבניינים, יש עדיין מצבים מיוחדים שעלינו להתייחס אליהם בהמשך הלימוד בשנים הבאות.

עקב תקלה בדפוס הנתונים בעבודה 15 אינם ברורים דיים, על כן נציג כאן את העבודה במלואה, נתונים ברורים ותשובות - למורים.

זְכַרְתִּי - נפעל - נִזְכַּרְתִּי - נוכח - נִזְכַּרְתָּ - ר.ד.מ. - נִרְדַּמְתָּ - הפעל - הִרְדַּמְתָּ - עתיד - תִּרְדָּם - פ.ס.ק. - תִּפְסַק - נוכחת - תִּפְסְקִי - נפעל - תִּפְסְקִי - ש.מ.ר. - תִּשְׁמְרִי - התפעל - תִּשְׁמְרִי - ק.ד.מ. - תִּתְקַדְמִי - פעל - תִּתְקַדְמִי - פעל - תִּתְקַדְמִי - עבר - קִדְמְתָּ - הפעיל - הִקְדַּמְתָּ - ז.כ.ר. - הִזְכַּרְתָּ - קל - זְכַרְתָּ - מדבר - זְכַרְתִּי (מילת הפתיחה).

203: בעמודים אלו מופיעות נטיות כל הפעלים בבניינים השונים בשורשים הנבחרים לשינון. בעת החזרה למבחן ניתן לבדוק בעזרתם את ניקוד הנטיות בחוברת הנטיות האישית, אפשר לשנן דרכם, מומלץ גם לצלם עמודים אלו בהגדלה במידת הצורך.

204: בתקווה שהגעתם לסיום הלימוד עוד לפני סיום השנה צרפנו כאן בסיס למשחק רביעיות בנושא הפעלים בבניינים השונים. יש לצלם עמוד זה ארבע פעמים ולפעול לפי ההוראות הכתובות במרכזו.

